

МУЗИКА. ЕСТЕТИКА

УДК 784

Оксана ДЕМ'ЯНЮК,
старший викладач кафедри хорового диригування
Рівненського державного гуманітарного університету

КЛЮЧОВІ КОНЦЕПТИ СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО СПІВАЦЬКОГО АМПЛУА В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

У статті проаналізовано систему набуття майбутніми фахівцями-музикантами теоретичних знань і практичних умінь у процесі становлення вітчизняної співацької моделі.

Ключові слова: вокальне мистецтво, національна співацька традиція, європейські вокальні традиції, принципи вокального виховання.

В статті проаналізована система придбання майбутніми спеціалістами-музикантами теоретичних знань і практичних умінь в процесі становлення отечественной певческой моделі.

Ключевые слова: вокальное искусство, национальная певческая традиция, европейские вокальные традиции, принципы вокального воспитания.

The article analyzes the system of acquisition of theoretical knowledge and practical skills in the making of national singers model.

Key words: vocal art, national singers tradition origins, European vocal tradition, principles of vocal training.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні вокальне мистецтво переживає етап новітнього ренесансу. З метою його популяризації та пошуку талановитої молоді проводяться численні всеукраїнські конкурси, що є свідченням неабиякої зацікавленості цим видом мистецтва. Проте не є рідкістю той факт, що співаки-початківці демонструють достатньо низьку якість виконавської культури. Ще складніша ситуація зі співацьким виконавством у сфері масової культури, яка зазвичай «популяризує» його низькопрофесійні прояви, що не лише не мають нічого спільного з усталеними національними співацькими традиціями, а навпаки, продукують їх антиподи. Виходячи з цього, перед нами постає непросте завдання – привернути увагу експертних кіл у сфері національної музичної педагогіки до питання корегування та пошуку новітньої моделі становлення сучасного співака – сповідника глибинних, національних, гуманістичних та естетичних цінностей, співтворця музичного світогляду українця.

Піднята нами проблема – надзвичайно актуальна, адже об'єднує цілий комплекс як загальних, так і конкретних аспектів, тлумачення яких розкриє сутність становлення новітнього національного співацького амплуа.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідження, що у найрізноманітніших аспектах висвітлюють проблему виховання співака в рамках розвитку національного вокального мистецтва, представлені широким спектром робіт. Серед важливих питань, які піднімають науковці, – техніка постановки голосу в контексті його фізіологічних особливостей (І. Левідов, Д. Аспелунд, В. Давидова, Ф. Заседателев, В. Морозов, В. Чаплін та ін.); специфіка методів та прийомів розвитку виконавських умінь співака (Ф. Анікієв, З. Анікієва, Б. Бейлі, К. Білобродова, О. Благовидова, Ф. Фітт, М. Гарсія, Ю. Гей, Й. Гіллер та ін.); теоретико-методичні основи викладання вокалу в музичних навчальних закладах (В. Мордвінов, П. Голуб'єв, С. Юдін, Л. Дмитрієв, А. Зданович, Д. Євтушенко, М. Микиша та ін.).

Представлений нами пласт науково-теоретичних досліджень може лише деякою мірою формувати базу методологічного підґрунтя цілісного процесу осмислення надзвичайно широкого кола питань, пов'язаних із національним вокальним музичуванням, що є виразником лише векторної теоретичної аналітики.

Мета статті – проаналізувати систему набуття майбутніми музикантами теоретичних знань та практичних умінь у процесі становлення вітчизняної співацької моделі.

Виклад основного матеріалу. Формування вітчизняного вокального мистецтва сягає своїми коренями у добу Середньовіччя. Впродовж тривалого часу воно пройшло нелегкі етапи свого становлення, трансформуючись від найпростіших його форм народнопісенного та церковно-монодичного музичування до створення національної вокальної школи, започаткованої Миколою Лисенком, основоположником української музичної класики, та увиразнившись у низці осередків, зокрема на вокальних факультетах провідних музичних вишів України, як от: Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка, Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського.

Зауважимо, що всі регіональні методики стосовно викладання дисципліни «Вокал» упродовж

останніх років зводилися зазвичай до раціональної уніфікації теоретичних знань і практичних умінь, що забезпечує виховання особистості співака в усій його повноті. Проте з урахуванням специфіки сучасних суспільних викликів його доцільно спрямувати не лише на виховання особистості співака, а насамперед на формування музично-естетичної фабули його світогляду засобами співацького музикування. Аби досягти цієї амбітної мети, навчально-виховний процес варто спрямувати в русло комплементарного підходу до його реалізації. Тобто, вся система набуття теоретичних знань, практичних умінь та навичок повинна зводитися до цілісного теоретичного осмислення генезису явища, його національного вираження, пошуку каналів асиміляції цього виду мистецтва з відомими європейськими вокальними традиціями, через відслідковування шляхів їх впливу на вітчизняну вокальну школу з метою розкриття ключових принципів вокального виховання у процесі становлення майбутнього співака, а також до усвідомлення необхідності зацікавлення відповідних освітніх програм та широкого спектра соціальних каналів масової інформації з метою популяризації означеного виду мистецтва.

Витоки національного вокального мистецтва сягають глибин народнопісенної та церковно-монодичної архаїки. Складність осмислення цього пласту національної культури полягає у специфіці його усного побутування та передачі [1]. Стосовно церковного музикування, то кваліфікують як особливий вид національного мистецтва, «своєрідний інтонаційний тезаурус» (від грец. *thesaurus* – скарб), що застосовується в музиці в значенні сукупності культових монодичних піснеспівів із метою розвитку співацької традиції [2, с. 3].

Саме ці гілки музичного мистецтва формують «генетичний (національний) код» об'єкта нашого дослідження, що виражається неповторністю народнопісенної мелодики, витонченою автентичною мелізматиною, унікальним самобутнім колоритом тембрального забарвлення та високим професіоналізмом.

Навчально-виховний процес становлення співака в Україні нерозривно пов'язаний як із вітчизняною вокальною культурою, так і з європейським співацьким традиціоналізмом, який у нашій вокальній школі досить асимілювався у зв'язку з певними суспільно-історичними та культурними детермінантами.

Зауважимо, що вагомий вплив на українську національну вокальну культуру має *європейська школа*, яка свого часу запропонувала найраціональніший, на нашу думку, спосіб співацького музикування – бельканто, який справедливо називають еталоном класичної манери співу. Саме на особливостях бельканто побудовано сольні партії в операх В. Моцарта, Г. Доницетті, Дж. Россіні та інших відомих оперних композиторів кінця XVIII – першої половини XIX століття. Гнучкість мелодії, динамічна і ритмічна різноманітність народних пісень (плач, тарантела, сициліана, ліричні твори) склали вокальну основу італійського академічного співу.

Неабиякий вплив на українське вокальне мистецтво має і *німецька школа* оперного співу, яка продукує новий підхід до трактування ролі співака. Згідно з німецькою співацькою філософією, вокаліст – неповторна, самодостатня виконавська одиниця, що демонструє чітку, виразну манеру звукоутворення та продукує культуру співацького музикування. Виходячи з цього, є підстави стверджувати про формування нового типу оперного співацького виконавства – героїчного.

Важливу роль у багатьох операх німецьких композиторів відведено конфлікту, який набуває рефлексивного характеру і вимагає посилення емоційно-психологічної сфери виконавців, а як наслідок – поява експресивних типів голосів, для яких характерна нова технологія сольного співу. Всі ці перетворення викликані процесом формування жанру музичної драми у творчості європейських композиторів.

Неабиякий вплив на українську вокальну школу має і *французька співацька традиція*, що трансформувала мистецтво бельканто на рівень романтичної спрямованості (культ почуттів людини, увага до особистості, її індивідуальних рис, несприйняття буденності й звеличення «життя духу»), наявність провідних мотивів самостійності, світової скорботи, національної туги, романтичного бунту та нескореності тощо), стилізація якої висуває на перший план проблему трагічного героя, формуючи, таким чином, еталон модернізованого вокального виконавства як явища.

Українська школа оперного співу, що базується на народнопісенній основі, тяжіє до західноєвропейських вокально-оперних традицій, продукуючи на наступному щаблі своєї довершеності самодостатній, визнаний європейським і світовим мистецьким загалом інваріант співацького музикування. Така інваріантність зазвичай визначається національною вираженістю цього виду мистецтва й, на думку дослідників, зумовлена насамперед мовою, її інтонаційною ознакою, а також ментальністю митця як предстваника своєї нації [3, с. 12]. Отже, маємо пам'ятати, що національний колорит у мистецтві досягається й завдяки використанню фольклору та національних традицій професійної музики попередніх періодів.

Аналізуючи увесь період становлення і розвитку української музики, можна з упевненістю стверджувати, що її національна ознака досить чітко простежувалася як в епоху бароко (канти, партесний концерт), так і епоху Просвітництва (хорові концерти М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя). Проте неперевершеного національного колориту цей вид мистецтва набуває в добу романтизму, зокрема із розквітом творчості М. Лисенка. Саме він надав українській музиці особливої національної ідентичності. У побудові Лисенкової моделі національного романтизму вирішальну роль відіграло нове бачення композитора концепції народного та національного, що відобразалося у прагненні втілити в музиці народний характер, показати її ліризм та героїзм.

Створюючи на фольклорній основі музичні образи, розвиваючи й індивідуалізуючи їх, М. Лисенко досягає неабиякої професійності та художньої досконалості. Різні типи фольклорного тематизму (ліричного, лірико-драматичного, лірико-епічного, героїчного) творів композитора стали зразком втілення народної та народно-історичної тематики для його послідовників.

Сучасні композитори (Б. Фільц, В. Сильвестров, М. Скорик, Л. Дичко, Є. Станкович, Ю. Алжнев, В. Степурко, М. Шух, О. Яківчук, В. Зубицький, В. Камінський, І. Щербаков, Г. Гаврилець, В. Рунчак, М. Дацко, В. Польова та ін.) стали гідними продовжувачами своїх попередників у питанні відродження народнопісенних традицій. Так, із 60-х років минулого століття в українській сучасній вокальній музиці простежується тяжіння композиторів до фольклору, коли в основу вокальної музики було покладено думи,

історичні пісні, народні плачі, причитання XVI–XVII ст. У доробку сучасних митців також можна знайти безліч прикладів використання фольклору, від епізодичних речитативних утворень до використання в мелодії плавних мелодичних зворотів у межах вузького діапазону та застосування паралельних секунд, секундової мінливості мелодики та ін. [6, с. 34].

Долучення майбутнього співака до осмислення представлених вище моментів створить підґрунтя для формування його музичного світогляду, розвитку вокальних навичок і музичних умінь. Роботу в цьому напрямі варто розпочати із комплексного підходу, який передбачає викладання дисциплін «Вокал» та «Постановка голосу», а також застосування принципу системності [5, с. 9].

Відомо, що головною фізіологічною основою забезпечення життєдіяльності людського організму є система дихання. Вона є базовою не лише для процесу звукоутворення, а й для продукування співу як естетично-ціннісної сфери діяльності людини. В царині вокального мистецтва система дихання забезпечує бездоганне функціонування всіх складових з метою вироблення природного й органічного характеру звукоутворення.

При цьому варто пам'ятати, що цінність голосового апарату полягає в умілому поєднанні всіх його складових (систем дихання й звукоутворення, резонаторів та артикуляційного апарату), забезпеченні процесу звукоутворення й продукування культури співу. Однак деякі педагоги, намагаючись полегшити студентам завдання у процесі подолання тих чи інших труднощів, активізують їх голосовий апарат не повною мірою і не в повному обсязі, тобто робота з формування співацького дихання аж ніяк не пов'язана з роботою артикуляційного апарату. Звичайно, до такої методики вдаватися не варто, адже співацький апарат, так само, як і людський організм, – цілісний, а отже, працює комплексно. Таким чином, робота над удосконаленням певної складової голосового апарату (наприклад, системи дихання), не беручи до уваги іншу (наприклад, систему звукоутворення), порушує органічність цілісного процесу. І навпаки, досягнення цілісності в роботі сприятиме значному прогресові у вихованні вокальних навичок, забезпечуючи, таким чином, перспективний розвиток майбутнього співака.

При цьому не варто забувати про прагнення як педагога, так і студента, спрямовані на активізацію дієвості артикуляційного апарату як виразника літературно-поетичної основи вокальної композиції. Специфіка співацького слова повинна обумовлюватися правильним формуванням співацького звука.

З цією метою необхідно досягти максимальної збалансованості голосового апарату, що у майбутньому унеможливить втрату голосу.

Зауважимо, що робота, спрямована на раціональне задіяння природних ресурсів голосового апарату, досить активно стимулюватиме й розвиток музичного слуху. Таким чином, зусилля, яких співак докладатиме для формування вокальних навичок, будуть виправдані, якщо він у процесі вирішення ключових завдань удосконалюватиме пластику корпусу, динаміку рухів рук, слухові та зорові функції тощо. Водночас у процесі повсякденної роботи доцільно вдаватися і до осягнення студентом ладового й метроритмічного відчуття, застосовуючи при цьому різноманітні асоціації.

Дотримуючись означеної методики підготовки співака, маємо пам'ятати, що вона насамперед спрямована на розвиток «якісних» показників, які в майбутньому забезпечать успіх та перспективність роботи в цілому. Саме така система навчально-виховного процесу, на нашу думку, створить передумови для достатньо чіткого та детального засвоєння музично-дидактичного матеріалу.

Крім того, варто докласти чимало зусиль, аби максимально розширити аудиторію музикантів-професіоналів із числа випускників середніх шкіл, активізувавши з цією метою просвітницьку роботу, аби високопрофесійна класична та сучасна музика, зокрема й вокальна, була зрозумілою й цікавою, впливала на формування в молоді високих громадянських ідеалів та музично-естетичних смаків. На цей процес повинні впливати і засоби масової інформації, популяризуючи не лише видовишно-розважальні шоу-програми, а й високопрофесійні мистецькі, які, без сумніву, зацікавлять цим видом мистецтва широке коло українців, сприятимуть долученню їх до формування музичного світогляду. Саме в цьому і криється найвища мета високого національного мистецтва, де виконавцеві-співаку відведено одну з ключових ролей.

Висновок. Отже, становлення співацького амплуа на сучасному етапі розвитку національної української культури має відбуватися цілісно, з урахуванням активізації дієвості найрізноманітніших складових теоретичної та практичної фабул становлення, розвитку й побутування феномена співацького мистецтва, включаючи аспекти генезису й національну специфіку, ключові принципи вокального виховання, а також усвідомлення необхідності задіяння відповідних освітніх програм та широкого спектра соціальних каналів масової інформації з метою популяризації цього мистецтва, формуючи, таким чином, особистість співака зокрема та закладаючи підвалини музично-естетичного світогляду українців загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іваницький А. Український музичний фольклор : підр. для вишів / А. Іваницький. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 320 с.
2. Корній Л. Історія української музики : у 2-х ч. / Л. Корній. – Київ=Харків=Нью-Йорк : видавець М. П. Коць, 1996. – Ч. 1. – 315 с.
3. Корній Л. М. Лисенко як творець української національної моделі романтичного стилю / Л. М. Корній // Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського : науковий журнал. – 2012. – № 2 (15). – С. 11–18.
4. Михайлов М. Стиль в музиці / М. Михайлов. – Л. : Музыка 1981. – 264 с.
5. Огороднов Д. Комплексність виховання вокальних навичок и музикальних способностей. Воспитание певца в самодеятельном ансамбле / Д. Огороднов. – К. : Музична Україна, 1980. – 68 с.
6. Сенченко Л. Жанри сучасної вокально-хорової музики. Українська сучасна хорова література : навч. посіб. для студ. вищ. та серед. мистец. навч. закл. / Л. Сенченко. – Рівне : РДГУ, 2002. – 80 с.

Дата надходження до редакції: 22.05.2017 р.